

Explaining the Structure of the Narrative in the Urban Landscape as a Narrative Discourse

Ali Akrami HassanKiyadeh¹, Mehdi Haghghat Bin^{2*}, Kianoush Suzanchi³

1. M.A. Student of Landscape Architecture, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, University of Tarbiat Modares, Tehran, Iran

2. Assistant Professor of Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, University of Tarbiat Modares, Tehran, Iran

3. Assistant Professor of Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, University of Tarbiat Modares, Tehran, Iran

Highlights:

The role of urban planning is to organize and manage the urban landscape and its objective and subjective elements for the intelligent exploitation of the narrative capacities of the urban landscape in order to reveal the cultural, social and historical values of the city.

Understanding the mechanisms and narrative capacities of the urban landscape can provide a multidisciplinary research field that affects our perception, intervention, and interaction with cities.

ARTICLE INFO

UPK, 2024

VOL. 8, Issue 1, PP, 87-103

Received: 25 April 2023

Accepted: 01 Dec. 2023

Article Type:

Research article

Keywords: Landscape, Urban Landscape, Narrative Discourse, Narratology, Narrative

Cite this article:

Akrami HassanKiyadeh, A., Haghghat Bin, M., Suzanchi, K. (2024). Explaining the Structure of the Narrative in the Urban Landscape as a Narrative Discourse. *Urban Plan Knowl*, 8(1), 87-103.

DOI: [10.22124/upk.2024.26061.1907](https://doi.org/10.22124/upk.2024.26061.1907)

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Throughout history, "Narratives" have always been an integral part of culture and human life, playing a significant role in transmitting the values of human societies. The profound impact of the "narrative" in human life has led many linguists to consider it as an innate linguistic ability specific to humans. This is because our perception of the surrounding world is deeply tied to our understanding of its narratives, and we comprehend the phenomena through understanding their narratives. In fact, the realization that narrative serves as a crucial tool for understanding and conveying concepts has led to the continuous growth of narratology in various fields of study, which is also known as the "narrative turn". The narrative capabilities in urban landscape and urban planning have also become a focus of attention for many scholars and researchers in the past two decades. Indeed, the fact that cities and urban landscapes are like interpretable texts that narrate the memories, events, and citizens' perceptions of the city has underscored the significance of studying the nature and mechanisms of narrative in cities. Understanding the narrative capacities of urban landscapes can significantly affect the way we comprehend, intervene, and interact with cities. Despite the research carried out in the fields of narrative and urban landscape, there is still no precise conceptual framework for the relationship between narrativity and urban landscape as a narrative discourse. In fact, most of them have studied the ways of using landscape narratives in the design process. Therefore, the current research aims to explain the narrative structure in the urban landscape by examining the theoretical foundations in both the narrative and urban landscape domains. This research also tries to investigate the narrative tools and their mechanisms in the urban landscape.

Methodology: The current study has been conducted based on a qualitative approach and a descriptive-analytical method. Data collection has been conducted through library research. The research type is basic, aiming to explain the concept of the urban landscape as a narrative text and identify the tools, methods of storytelling, and how to read the narratives of the urban landscape. To achieve the research objective in the theoretical foundations section, the phenomenon of narrative and related theories have been studied and analyzed and the constituent elements of the narrative and the

*Corresponding Author: pooya.kntu@gmail.com

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

relationships among them have been extracted. Then, the concept of the urban landscape and its relationship with humans and the city has been studied. Subsequently, by using theoretical foundations and logical reasoning, content analysis, the structure of narration in the urban landscape has been explained as a type of narrative discourse.

Results: The findings obtained from the review of the theoretical basics demonstrate that every narrative includes three elements: story, narrative discourse, and audience. In this structure, the story is a mediating phenomenon, while narrative discourse acts as the connecting link between the story and the audience. On the other hand, the definitions of the urban landscape make it clear that the urban landscape as an objective-subjective phenomenon is the mediator between the city and humans. In fact, it is the urban landscape that provides us with the ability to read the semantic layers of the city (fig.1).

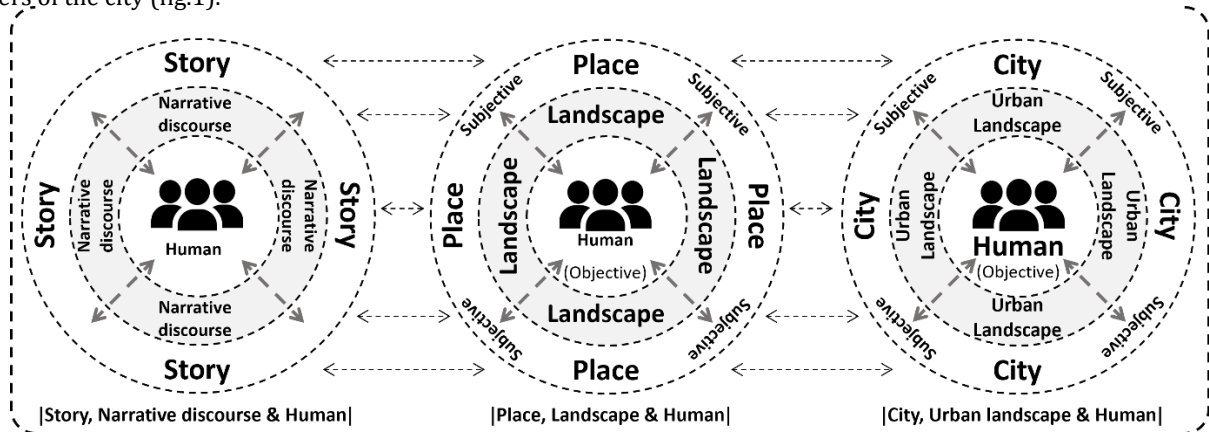

Fig.1. Comparison of the Mediating Role of Landscape and Urban Landscape as a type of Narrative Discourse in place Narratives.

Discussion: "Narrative" is always considered a part of the nature of the landscape, not something separate from it, and the urban landscape is not exempted from this rule. The urban landscape, as an objective-subjective phenomenon that is the result of the interaction of citizens with the body of the city, serves as a medium of narrative discourse and narrates the story and semantic layers of the city. To explain, the urban landscape, through its narrative tools, namely 1) creating an interactive platform for engaging with the story and 2) objective and subjective signs (such as paths, edges, nodes, districts, and Landmarks), provides the possibility of reading and manifesting the story layers of the city through a sensory-perceptual process (fig.2).

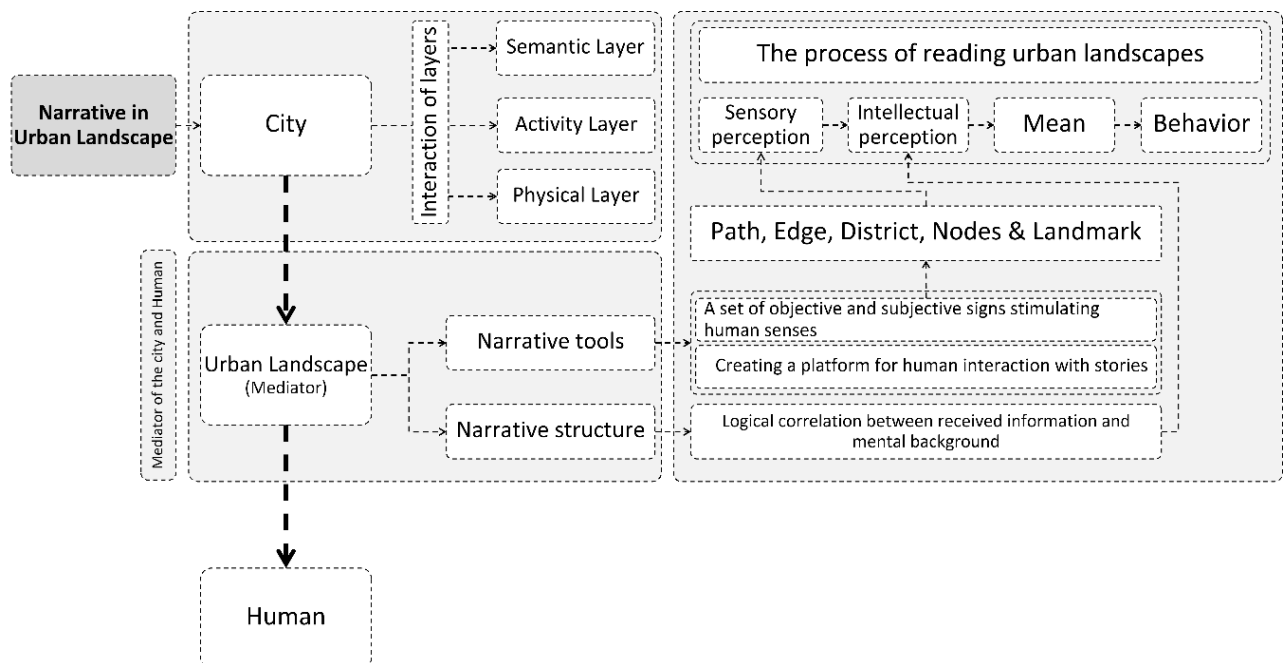

Fig.2. Examining the structure and mechanism of narrative in the urban landscape

تبیین ساختار روایت در منظر شهری به مثابه یک گفتمان روایی

علی اکرمی حسن کیاده^۱، مهدی حقیقت بین^{۲*}، کیانوش سوزنجی^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۲. استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۳. استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

نکات برجسته:

- نقش برنامه‌ریزی شهری ساماندهی و مدیریت منظر شهری و عناصر تشکیل‌دهنده عینی و ذهنی آن برای بهره‌برداری هوشمندانه از ظرفیت‌های روایتگری منظر شهری در جهت آشکارسازی ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی و ... شهر است.

- شناخت سازوکار و ظرفیت‌های روایتگری منظر شهری می‌تواند زمینه تحقیقاتی چندرشته‌ای را فراهم سازد که بر نحوه درک، مداخله و تعامل ما با شهرها اثر بگذارد.

چکیده

بیان مسئله: عدم قطعیت‌ها، بحران‌های طبیعی و انسانی، ظهور فناوری‌ها، رشد جمعیت و گسترش شهرنشینی با فشارهای اکولوژیکی، اجتماعی و زیرساختی، همگی مویب این مطلب هستند که چارچوب‌های سنتی مدیریت شهری به عنوان یک راهکار برون‌رفت از این چالش‌های روزافزون دیگر به تنهایی نمی‌توانند راهگشا باشند و برای توسعه پایدار شهری در افق آینده لازم است تا از چارچوب‌های نوینی همچون آینده‌نگاری شهرهای هوشمند استفاده نموده و برنامه‌ریزی‌های شهری را با رویکردهای سناریوپردازانه مبتنی بر آینده‌نگاری ترکیب نمود (Zali et al, 2016). به کمک سناریوپردازی می‌توان آینده‌های بدیل پیش‌روی شهرهای هوشمند را ترسیم نمود و به فهم برنامه‌ریزان و سیاست‌پردازان شهری جهت‌دهی نمود. با توجه به اینکه یکی از ضعف‌های بالقوه سناریوپردازی این است که به تنهایی نمی‌تواند فهم جامعی در خصوص نتایج حاصل از وقوع هر یک از سناریوها ارائه دهد لذا لازم به نظر می‌رسد تا از ابزارهای تکمیلی جهت آینده‌نگاری راهبردی شهرهای هوشمند بهره برد.

هدف: هدف این پژوهش، تبیین الگوی نظری تحقق شهر هوشمند در افق ۱۴۱۵ در چارچوب آینده‌نگاری راهبردی با استفاده از ابزارهای مکمل جهت پوشش دهی به ضعف‌های روش سناریونگاری است تا خط فکری جامعی در سیاست‌پردازان و مدیران شهری ایجاد نماید و موانع مدیریت و پیشران‌های کلیدی موثر بر این فرایند را برای اذهان برنامه‌ریزان شهری در افق ۱۴۱۵ مطابق با اسناد بالادستی فراهم آورد.

روش: برای تحقق این منظور، ابتدا مهمترین پیشران‌ها و موانع تحقق شهر هوشمند در قالب سناریوهای مختلف شناسایی شده و سپس در قالب Mental Modeler و به کمک مدل FCM دسته‌بندی شده‌اند. نتایج بدست آمده از خبرگان پژوهش با استفاده تکمیل ماتریس اثرات عناصر بر همدیگر منجر به تدوین نقشه شناختی فازی تحقق شهر هوشمند شده‌است که برای کمک به درک و فهم بهتر به صورت گرافیکی نیز ارائه شده و مرکزیت و تأثیرگذاری عوامل تصویر گردید.

یافته‌ها: خروجی‌ها نشان می‌دهد که در دسته عناصر از نوع موانع تحقق شهر هوشمند عناصر «عدم رعایت اصل عدالت، توازن و تعادل در ابعاد اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی (فقدان مدیریت بهینه منابع شهری)»، «کالایی شدن زمین» و «عدم توسعه متوازن و رشد لجام گسیخته شهری و ظهور بافت‌های مسئله‌دار» به ترتیب با شدت ۸/۵۸، ۷/۹۲ و ۷/۶۵ بیشترین تأثیرات را از سایر عناصر مدل پذیرفته‌اند. از حیث اثرگذاری بر مبنای نتایج حاصله، دو عدم قطعیت «افزایش روند مهاجرپذیری شهرها» و «تولید و تحویل آبی (اقتصاد آبی اشیا)» بیشتر اثرگذار بوده‌اند.

نتیجه‌گیری: بر اساس نتایج ارائه شده، الگوی نظری تحقق شهرهای هوشمند بر اساس روش آینده‌نگارانه ترکیبی ارائه شده است که می‌تواند به عنوان الگو در تحقق شهرهای هوشمند بکار برده شود.

اطلاعات مقاله

دانش شهرسازی، ۱۴۰۳

دوره ۸، شماره ۱، صفحات ۸۷-۱۰۳
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۰

نوع مقاله:

پژوهشی

کلید واژه‌ها: منظر، منظر شهری، گفتمان روایی، روایت‌شناسی، روایت

ارجاع به این مقاله:

اکرمی حسن کیاده، علی، حقیقت بین، مهدی و سوزنجی، کیانوش. (۱۴۰۳). تبیین ساختار روایت در منظر شهری به مثابه یک گفتمان روایی. دانش شهرسازی، ۸(۱)، ۸۷-۱۰۳.

DOI: [10.22124/upk.2024.26061.1907](https://doi.org/10.22124/upk.2024.26061.1907)

بیان مسئله

«روایت»ها از دیرباز همواره جزء جدایی‌ناپذیر فرهنگ و زندگی انسان بوده و نقش بسازی در انتقال ارزش‌های جوامع بشری داشته‌اند. بارت معتقد است که «روایت دقیقاً با خود تاریخ بشر آغاز می‌شود و هرگز هیچ‌جا هیچ مردمی بدون روایت نبوده‌اند» (Barthes, 2021: 13). ردپای پررنگ روایت در زندگی بشر بسیاری از زبان‌شناسان را بر آن داشته تا روایت را همچون زبان یک استعداد ذاتی مختص به انسان بدانند. چرا که ادراک ما از جهان اطرافمان به‌طور عمیقی به فهم روایت‌های آن گره خورده است و ما برای درک معنای پدیده‌های جهان به جستجوی روایت‌هایشان می‌پردازیم. درک این نکته که «روایت» ابزاری مهم برای ادراک و انتقال مفاهیم محسوب می‌شود سبب شده تا با وجود اینکه پیشینه مطالعه ساختارمند و علمی «روایت» تحت عنوان دانش «روایت‌شناسی» به قرن بیستم- و تلاش‌های فرمالیست‌های روسی و ساختارگرایان فرانسوی- باز می‌گردد (Fesharaki & Khodadadi, 2018: 11)، اما همچنان شاهد رشد و گسترش مطالعات روایت‌شناسی و نظریه روایی در سایر زمینه‌ها هستیم؛ جریانی که از آن با نام «چرخش روایی» نیز یاد می‌شود. ظرفیت‌های روایتگری در منظر شهری و شهرسازی نیز یکی از زمینه‌هایی است که در دو دهه اخیر مورد توجه بسیاری از صاحب‌نظران و پژوهشگران این حوزه قرار گرفته است. دلیل این امر را می‌توان در ماهیت شهر و منظر شهری جستجو نمود؛ چرا که منظر اساساً به مثابه متنی قابل تفسیر است (Swaffield, 2002: 144) که در نتیجه تعامل انسان با محیط و با تاریخ بر لوح مکان نقش بسته و تداعی‌گر معانی، داستان‌ها و ارزش‌های جوامع انسانی است. پیوند افراد با مکان‌ها و شهرها نیز در گرو درک و خوانش همین معانی است؛ ما یک مکان را می‌شناسیم زیرا داستان‌های آن را می‌دانیم (Potteiger & Purinton, 1998: 6).

شکاف پژوهشی

با وجود پژوهش‌هایی که در زمینه روایت و منظر شهری صورت گرفته، اما هنوز چارچوب مفهومی دقیقی از نسبت روایتگری و منظر شهری به مثابه یک گفتمان روایی وجود ندارد. در حقیقت پژوهش‌های پیشین در این زمینه، عمدتاً بر تعریف منظر شهری و نحوه بکارگیری روایت در حرفه و طراحی منظر متمرکز بوده‌اند و آن را تنها به عنوان ابزاری برای ایجاد تجربه‌ای معنادار در سطح عملی بکار گرفته‌اند (جدول ۱ به بررسی پیشینه پژوهش می‌پردازد). به طور مثال کتاب «معماری منظر به مثابه داستان سرایی؛ یادگیری طراحی از طریق قیاس» (Scarfo, 2022) و یا «روایت‌های منظر: شیوه‌های طراحی برای داستان‌سرایی» (Potteiger & Purinton, 1998) که از منابع مطرح این حوزه هستند صرفاً به بررسی ظرفیت‌های روایتگری منظر در پیشبرد فرآیند طراحی پرداخته‌اند. در حالی که اغلب این مطالعات در سطح نظری با خلأهای قابل توجهی مواجه هستند. یکی از این خلأها، عدم وجود یک چارچوب نظری جامع برای تعریف روایتگری منظر شهری است؛ چارچوبی که بتواند مفهوم روایتگری را در منظر شهری به طور کامل تبیین کند و ارتباط آن را با سایر مفاهیم مرتبط، مانند مکان، ابزارهای روایی، مخاطب و ... روشن سازد. خلأ دیگر، مربوط به ابزارهای روایی و سازوکار روایتگری در منظر شهری است. به گونه‌ای که بتوان با شناسایی درست این ابزارها و چگونگی ارتباط آن‌ها با مخاطب، زمینه نظری غنی‌ای را برای پژوهش‌های بعدی در هر دو سطح نظری و عملی ایجاد نمود. در نتیجه، این مقاله قصد دارد با توجه به خلأهای موجود در سطح نظری، به شناسایی شناسایی ابزارها، شیوه روایتگری و چگونگی خوانش روایت‌های منظر شهری بپردازد؛ شناختی که می‌تواند به بهره‌مندی از ظرفیت‌های روایتگری منظر شهری نیز کمک نماید.

جدول ۱: بررسی پیشینه پژوهش

شماره	نویسنده	سال	عنوان منبع	اهداف
۱	Potteiger & Purinton	1998	روایت‌های منظر: شیوه‌های طراحی برای داستان‌سرایی	ارائه چارچوبی برای درک عناصر، فرآیندها و اشکال روایت‌های منظر
۲	Mark C. Childs	2008	داستان‌سرایی و طراحی شهری	تأکید بر اهمیت داستان‌سرایی در طراحی شهری برای ایجاد تجربه‌ای جذاب‌تر و معنادارتر و اتصال گذشته و حال شهرها
۳	Alon-Mozes	2006	از «خوانش» منظر تا «نوشتن» یک باغ: رویکرد روایت در استودیو طراحی	بررسی راهکارهای استفاده از رویکرد روایی و چارچوب ادبی آن به عنوان منبع الهام و همچنین رویکردی در طراحی
۴	Van Damme	2018	در جستجوی منظر به عنوان رسانه ای برای ادغام: پتانسیل های روایت‌های منظر در حرفه معماری منظر	ارائه پتانسیل‌های روایت‌های منظر در ادغام نیروهای متنوع؛ به عنوان واسطه‌ای برای ایجاد یکپارچگی در سیاست، مدیریت، برنامه ریزی و طراحی
۵	Liu Zhao	2019	تئوری و حرفه طراحی منظر گردشگری روایت مکان	بررسی چگونگی بهره‌برداری از اصول روایتگری مکان برای ایجاد یک تجربه جذاب برای بازدیدکنندگان در منظر گردشگری
۶	Fachun & Leontovich	2020	داستانی از دو شهر: روایت‌های تاریخی در مناظر شهری روسیه و چین	بررسی نقش روایت‌ها در شکل‌دهی هویت شهری و خاطرات جمعی در روسیه و چین
۷	Scarfo	2022	معماری منظر به مثابه داستان‌سرایی؛ یادگیری طراحی از طریق قیاس	ارائه روشی برای بکارگیری اصول داستان‌سرایی در فرآیند طراحی معماری منظر برای ایجاد طرح‌های معنادار
۸	Miniator Sajadi, Mohammadzadeh & BoAlizadeh	2015	منظر روایی خطوط	بررسی اهداف و طرح‌های باغ موزه دفاع مقدس تهران نقد باغ موزه دفاع مقدس تهران از دیدگاه منظر روایی
۹	Karimzadeh, Etesam, Foroutan & Dolati	2018	روایت معماری؛ مطالعه تطبیقی روایت در معماری و داستان	ارائه شباهت‌ها و معادل‌های میان اجزاء روایت و معماری به عنوان یک روایت فضایی
۱۰	Sarrami & Vahiditari	2020	روایت‌پردازی در فضای شهری معاصر: الگوی آرشپلاگو پیکره مطالعاتی: بافت تاریخی شهر اصفهان	بررسی قابلیت‌های الگوی روایتگری آرشپلاگو برای شکل‌دهی به یک گفتمان روایی شهری

پژوهش‌های خارجی

پژوهش‌های داخلی

مبانی نظری

روایت؛ بررسی معانی و تعاریف

اگر چه ریشه مطالعات پیرامون «روایت» به تمایز میان «میمسیس» (محاکات) و «دیگسیس» (روایت) از سوی افلاطون و ارسطو مربوط می‌شود (Jahn, 2005: 15)، اما ظهور اصطلاح فرانسوی «Narratologie» یا همان «روایت‌شناسی» به سال ۱۹۶۹ میلادی برمی‌گردد؛ زمانی که تزوتان تودوروف در کتاب «دستور زبان دکامرون» برای نخستین بار این واژه را به موازات زیست‌شناسی، جامعه‌شناسی و غیره برای «دانش روایت» پیشنهاد نمود (Phelan, 2005: 19).

معنای واژه‌ی روایت در فرهنگ لغت فارسی معین نقل کردن مطلب، خبر یا حدیث است (Moin, 2002: 757). به این معنا که روایت از بازگفتن و یا به تعبیر دهخدا از واگویی کردن سخن اشخاص، توسط راوی و برای مخاطب روایت حادث می‌شود. معادل انگلیسی واژه روایت، «Narrative» است، که هایدن وایت در کتاب «محتوای فرم؛ گفتمان روایت و بازنمایی تاریخی» شرح می‌دهد، واژه‌های «narrative»، «narration»، «narrator» [و سایر واژه‌هایی از این دست] از ریشه لاتین «gnārus» (به معنای «دانستن»، «آشنا بودن با»، «متخصص»، «ماهر» و غیره) و «narrō» (به معنای «بیان نمودن» و «گفتن») از ریشه سانسکریت «gnā» (به معنای «دانستن») است

(White, 1987: 215). بر همین اساس می‌توان روایت را «دانش» و راوی را «کسی که می‌داند» معرفی نمود و در واقع دانش در جامعه به شکل روایت تولید و منتقل می‌شود (Afkham & Alavi, 2003: 56).

در طول دهه‌های گذشته تعاریف متعددی برای «روایت» مطرح شده که هر یک دربردارندهٔ وجوه و رویکردهای متفاوتی هستند. از این رو، رسیدن به تعریفی جامع که به پیشبرد بحث حاضر کمک نماید، مستلزم بررسی آراء صاحب‌نظران مختلف این حوزه است. براساس یکی از بی‌تکلف‌ترین و ساده‌ترین تعاریف مربوط به حوزه روایت‌شناسی، روایت عبارت است از بازنمایی یک رخداد یا مجموعه‌ای از رخدادها (Abbott, 2020: 38). همانگونه که مشخص است ابوت شیوهٔ بازنمایی (و یا نقل شدن رخدادها) را محدود نمی‌کند و تأکید اساسی وی بر وجود «رخداد» است. چرا که او معتقد است بدون رخداد، روایتی وجود نخواهد داشت. چتمن (2011) نیز روایت را حاصل تلاقی داستان و گفتار می‌داند؛ اگرچه رویکرد اصلی او متوجه روایت در سینما است اما آن را به رسانه‌هایی چون باله، موسیقی، پانتومیم و ... نیز بسط می‌دهد. این در حالی است که از دیدگاه برخی از روایت‌شناسان سنتی نظیر جerald پرنس و ژنت، روایت اساساً نوعی ارائه شفاهی است و شامل بازگویی کلامی یا گفتار رخدادها می‌شود تا مثلاً اجرای آن‌ها روی صحنه (Prince, 2003: 58). از همین رو پرنس در کتاب «فرهنگ لغت روایت‌شناسی»، روایت را بازنمایی (به‌عنوان محصول و فرآیند، شی و کنش، ساختار و ساختاربندی) یک یا چند رویداد واقعی یا داستانی که توسط یک، دو یا چند راوی (کم و بیش مشخص) به یک، دو یا چند «روایت‌شنو» (کم و بیش مشخص) تعریف نموده است (Prince, 2003: 58).

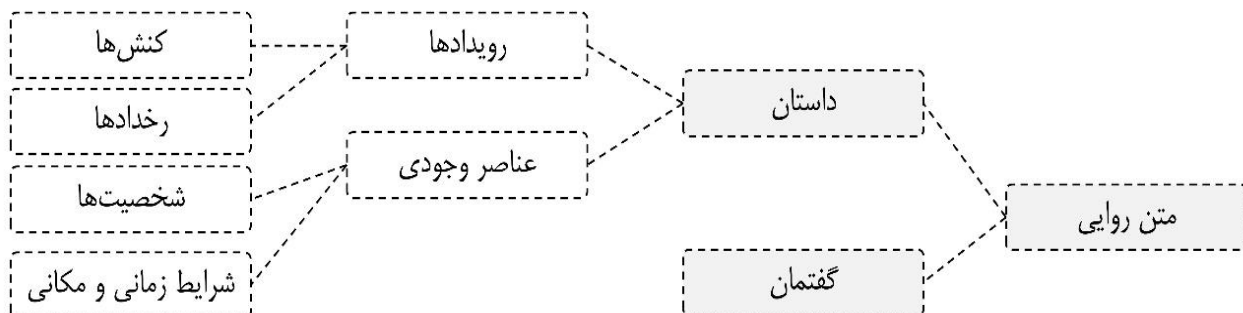
اما به طور کلی برای پیشبرد بحث حاضر می‌توان به تعریف جامع فیلان از روایت اشاره نمود. او در کتاب «روایت‌شناسی: راهنمای نظریه روایت» شرح می‌دهد، هر چیزی که از طریق متن، تصویر، اجرا یا ترکیبی از این‌ها داستانی را می‌گوید یا عرضه می‌کند [روایت است]. بنابراین رمان‌ها، نمایش‌ها، فیلم‌ها، داستان‌های مصور و ... روایت هستند (Phelan, 2005: 19). فیلان در اینجا مرزهای بروز روایت را تا حد ممکن گسترش می‌دهد و انواع شیوه‌های ممکن برای روایت نمودن داستان را معتبر می‌شمارد.

ساختار و اجزاء روایت

بر اساس دیدگاه ساختارگرایان هر روایت دارای دو بخش اصلی داستان و گفتار است (شکل ۱). در این ساختار داستان متشکل است از «محتوا، زنجیره رویدادها (کنش‌ها و رخدادها) و به‌علاوه آنچه که ممکن است موجودات (شخصیت‌ها و عناصر صحنه) خوانده شود» و گفتار به‌عنوان دومین بخش از ساختار روایت، عبارت است از «بیان و یا ابزاری که محتوا را انتقال می‌دهد یعنی مجموعه‌ای از گزاره‌های روایی» (Chatman, 2011: 10).

جدول ۲: نظریات متخصصین در شرح روایت و عناصر کلیدی آن‌ها

شماره	نویسنده	منبع	تعریف	عناصر کلیدی
۱	اسکولز، فیلان و کلاگ	(Scholes, Phelan, & Kellogg, 2006)	کلیه متون ادبی که دارای دو خصوصیت وجود قصه و حضور قصه‌گو است، می‌توان یک متن روایی دانست.	- روایت متنی - قصه - لزوم حضور قصه‌گو
۲	تروتان تودوروف	(Todorov, 1969: 11)	متنی است ارجاعی که دارای بازنموده زمانی است.	- روایت متنی - محدود به قصه - زمان‌مندی
۳	ژرار ژنت	(Genette, 1982: 127)	بازنمایی یک رویداد یا توالی رویدادها	- بازنمایی - توالی رویدادها (تغییر وضعیت)
۴	مایکل تولان	(Toolan: 2001, 6)	توالی ملموسی است از حوادثی که به صورت غیرتصادفی در کنار هم آمده‌اند. روایت بازگویی اموری است که به لحاظ زمانی و مکانی از ما فاصله دارند گوینده حاضر و ظاهراً به مخاطب و قصه نزدیک است؛ اما رخدادها غایب و دور هستند.	- توالی رویدادها (تغییر وضعیت) - رابطه مشخص و بانگیزه میان رویدادها - رابطه غیرتصادفی میان حوادث - راوی (گوینده)
۵	جرالد پرینس	(Prince, 2003: 58)	بازنمایی یک یا چند رویداد واقعی یا داستانی که توسط یک، دو یا چند راوی (کم و بیش مشخص) به یک، دو یا چند «روایت‌شنو»ی (کم و بیش مشخص)	- راوی (گوینده) - بازنمایی کلامی
۶	جیمز فیلان	(Phelan, 2005: 19)	هر چیزی که داستانی را بیان می‌کند یا ارائه می‌کند، خواه از طریق متن شفاهی یا نوشتاری، تصویر، اجرا یا ترکیبی از این‌ها.	- بازنمایی (به صورت آزاد: تصویری، زبانی و ...)
۷	میکه بال	(Ryan, 2007: 23)	روایت عبارت است از انتقال از یک حالت به حالت دیگر که توسط کنشگران ایجاد یا تجربه شده.	- تغییر وضعیت
۸	اچ. پورتر ابوت	(Abbott, 2020: 38)	«بازنمایی یک رخداد یا مجموعه‌ای از رخدادها»	- بازنمایی (به صورت آزاد: تصویری، زبانی و ...) - رخداد
۹	مونیکا فلودرنیک	(Fludernik, 2009: 2)	می‌توان هر چیزی را که یک راوی روایت می‌کند، به عنوان روایت تعریف کرد.	- راوی - عمل روایت کردن
۱۰	مانفرد یان	(Jahn, 2005)	روایت شکلی از ارتباط است که پیرفتی از رویدادها به دست می‌دهد، رویدادهایی که شخصیت‌ها ایجاد و تجربه کرده‌اند.	- برقراری ارتباط - پیرفت رویدادها - رابطه شخصیت و رویداد

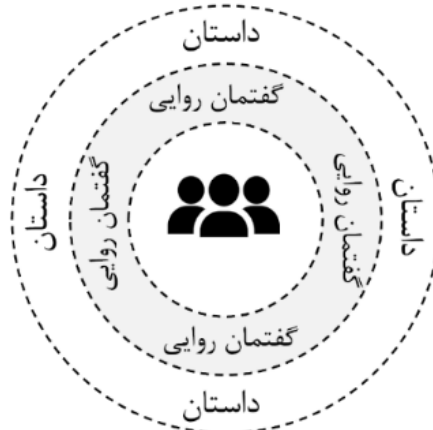
شکل ۱. اجزاء تشکیل‌دهنده روایت
برگرفته از: Chatman, 2011: 9

داستان

اغلب در مکالمات عامیانه روایت و داستان مترادف هم و بدون هیچ تمایزی به کار برده می‌شوند، این در حالی است که تفاوت‌های اساسی میان این دو وجود دارد. داستان پدیده‌ای است مکان‌مند، شامل مجموعه‌ای از رخدادها که حاصل کنش میان شخصیت‌ها (موجودات) با یکدیگر در بازه زمانی مشخص می‌شود، در نتیجه اگر بخواهیم به بیانی ساده تمایز میان داستان و روایت را شرح دهیم، آن‌گاه می‌توان گفت، داستان آن چیزی است که گفته می‌شود و روایت، نحوه گفتن آن است (Afkham & Alavi, 2003: 59). به تعبیری داستان آن چیزی است که در جهان واقعی یا خیالی رخ می‌دهد - چیزهایی از قبیل: رمان کوتاه، حماسه، تاریخ، درام و کمدی - و یکی از ارکان روایت محسوب می‌شود در حالی که «روایت» به‌عنوان فرایند ساختارمند کردن دستور زبان در چارچوب زبان است (Mcquillan, 2009: 13). یکی دیگر از تفاوت‌های اصلی داستان و روایت مربوط به زمان است، به این معنا که زمان در داستان تابع «نظمی طبیعی» است در حالی که زمان در متن روایی شبه‌زمان است؛ به این معنا زمان در روایت توسط راوی‌تگر و یا خواننده مدیریت می‌شود (Ghasemipour, 2008: 127).

گفتمان روایی

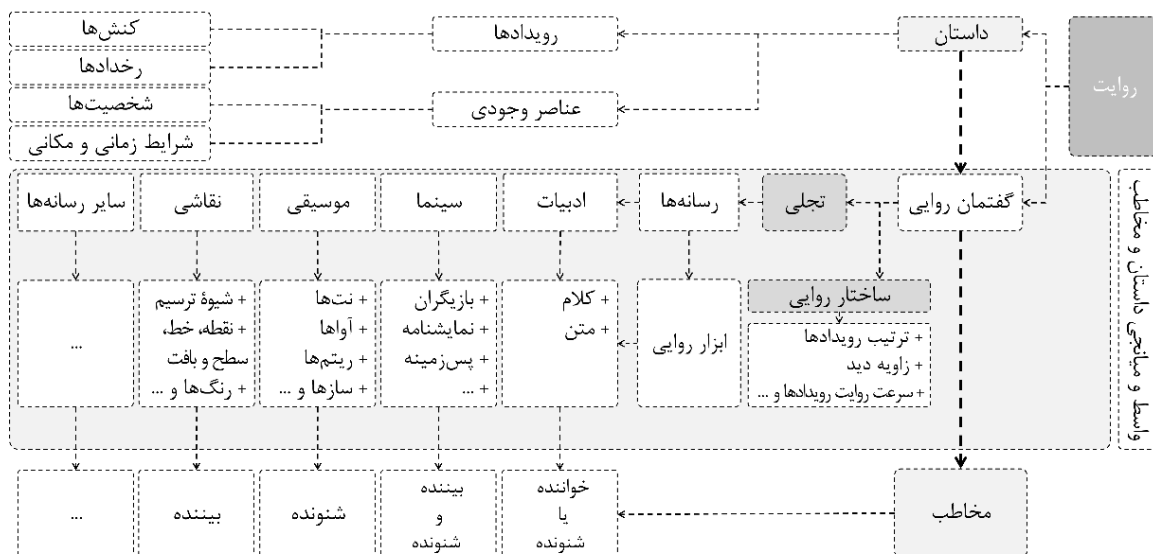
همانطور که اشاره شد داستان هسته محتوایی روایت محسوب می‌شود، اما به‌تنهایی صدا یا بازنمودی ندارد و نیازمند شکلی از گفتمان (اعم از متن، سینما، موسیقی، نقاشی و ...) است تا روایت شود. در واقع این امر نشان‌دهنده واسطه‌مندی داستان در مرحله ظهور و بدل شدن به روایت است، به این معنا که ما هیچ‌گاه مستقیماً با قصه مواجه نمی‌شویم، بلکه همواره آن را از لایه لای گفتمان روایی بیرون می‌کشیم. قصه همیشه با واسطه ارائه می‌شود؛ با صدا، سبک نوشتاری، زاویه دوربین، تفسیرهای بازیگران و غیره (Abbott, 2020: 52). در نتیجه گفتمان روایی واسطی است میان «مخاطب روایت» و «داستان» (شکل ۲).

شکل ۲. اجزاء تشکیل‌دهنده روایت

گفتمان روایی خود متشکل است از دو بخش فرعی: (۱) شکل روایی؛ یعنی ساختار انتقال روایت و (۲) شیوه تجلی یا نمود آن [ساختار روایی]؛ که به رسانه‌هایی اشاره دارد که روایت از طریق آن‌ها ظهور پیدا می‌کند، رسانه‌هایی نظیر کلام، سینما، باله (رقص)، موسیقی، پانتومیم و یا هر چیز دیگری از این دست (Chatman, 2011: 13).

براساس همین قابلیت است که روایت‌ها چنین امکانی را فراهم می‌سازند تا داستان به‌عنوان یک پیام روایی، بدون از دست دادن ویژگی‌های اصلی خود، از رسانه‌ای به رسانه‌ای دیگر تغییر مکان بدهد. به‌عبارتی ممکن است موضوع داستانی به‌عنوان مبنای یک رقص باله به‌کار رود یا موضوع [کتاب] رمانی را می‌توان به روی صحنه یا سینما منتقل کرد (Chatman, 2011: 11). تولان نیز به امکان انتقال داستان از رسانه‌ای به رسانه دیگر تأکید نموده و از آن تحت اصطلاح «انتقال کامل» یاد می‌کند (Toolan, 2001: 10). به این ترتیب روایت تنها مختص به یک نوع رسانه خاص نیست، چرا که فرقی نمی‌کند مخاطب از طریق موسیقی با داستان مواجه شود یا از طریق رمان یا نقاشی؛ تا زمانی که داستان در پس‌زمینه ابزارهایی روایی چون تصاویر، آواها و کلمات و ... دنبال می‌شود ما با روایت‌ها مواجه هستیم (شکل ۳). در همین راستا رولان بارت ضمن وسعت بخشیدن به گستره گفتمان روایی معتقد است «روایت را می‌توان با زبان مفصل‌بندی شده، گفتاری یا نوشتاری، تصاویر متحرک یا ثابت، ایما و اشاره و آمیزه بسامانی از همه این گوهرها ابراز کرد» (Barthes, 2021: 13).

شکل ۳. چارچوب مفهومی روایت و عناصر تشکیل دهنده آن در رسانه‌ها

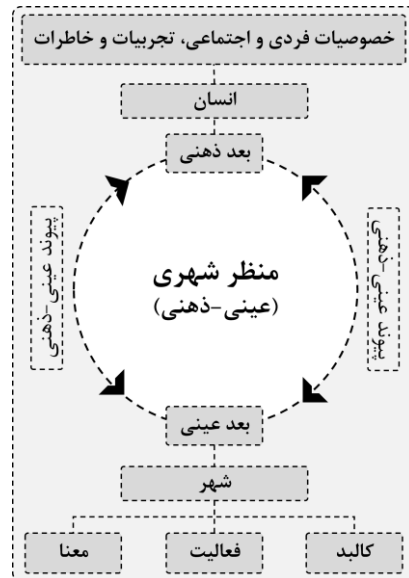
بررسی مفهوم منظر و منظر شهری

منظر پدیده‌ای عینی-ذهنی است، ترکیبی غیرقابل تفکیک از جهان عینیات و ذهنیات؛ به این معنا که نیمی برای این و نیمی برای آن نیست. یک موجود مستقل و کامل است (Mansouri & Farzin, 2018: 19). ماتلاک برای شرح این کیفیت به نقل از مینینگ می‌نویسد: هر منظری نه تنها از آنچه در مقابل چشمان ما قرار دارد، بلکه از آنچه در ذهن ما واقع شده نیز، تشکیل شده است (Motloch, 1991: 10). در تعریف مینینگ از منظر دو نکته قابل توجه وجود دارد؛ اول، نقش غیر قابل انکار انسان در شکل‌گیری منظر، که به صورت نقشی تعاملی میان او و محیط پیرامونش تعریف می‌شود و دوم اهمیت لایه ذهنی انسان و تجربیات پیشین او در شکل‌گیری این رابطه تعاملی است. همین آغاز وابستگی منظر به دو عنصر اصلی است که با حذف هریک، فهم منظر دچار مشکل می‌شود. عنصر اول محیطی که انسان را دربرمی‌گیرد و دومی انسانی که درصدد درک و ارتباط با محیط بدان ورود می‌کند (Farsi Astaneh, Haghghat bin & Rahbarnia, 2022: 79). به این خاطر که منظر موجودی زنده و پویاست که از یک سو متأثر از انسان و نحوه ارتباط او با محیط است و از سوی دیگر تداعی خاطراتی است که در زمان‌های طولانی در بستر محیط روی داده و بر ارتباط انسان و منظر تأثیر گذاشته و به دنبال آن فرهنگ و تمدن آدمیان را تغییر داده است (Mahan & Mansouri, 2017: 26).

به همین جهت منظر را از یک سو نمی‌توان تنها در کالبد خلاصه کرد، چون منظر کیفیت و معنا را هم دربردارد و از سوی دیگر نمی‌توان مفهومی تجریدی و انتزاعی دانست، چون آن را از طریق کالبد و حواس می‌فهمیم (Atashinbar, 2009: 49)؛ در واقع منظر حاصل یک حرکت تعاملی و رفت و برگشتی میان فیزیک و ذهن انسان است (Mansouri & Farzin, 2018: 19) که به مثابه واسطه و پلی میان جهان اشیاء و ذهن انسان عمل می‌کند. برک با اشاره به ماهیت واسطه بودن منظر، «رابطه متقابل و تبادل همزمان فیزیکی و فرهنگی‌ای که میان انسان و مکانش یافته شده است، را مدیانس می‌نامد»، در واقع مقصود او از مدیانس همان منظر است که به‌عنوان حلقه اتصال میان عینیات و اشیاء جهان و ذهن انسان عمل نموده و این پیوند عینی-ذهنی را خلق می‌کند (Alehashemi & Mansouri, 2018: 39).

منظر شهری گونه‌ای منظر است که بر مبنای تعامل ذهن انسان و محیط شهری تعریف می‌شود. تقوایی با تأکید بر این رابطه دو سویه، منظر شهری را مبین ساختار و نظام ارتباط متقابل انسان و محیط زیست شهری او تعریف نموده و شرح می‌دهد که انسان زندگی خود را در رابطه با شهر تعریف می‌کند و از آن نیز هویت می‌گیرد (Taghvaei, 2011: 151). به عبارتی شهرها انسان‌ها را تربیت می‌کنند و انسان‌ها شهرها را می‌سازند (Riazi, 2014: 113). مطالعات شهری منظر شهری و برنامه‌ریزی شهری دارای ارتباط نزدیکی با یکدیگر هستند چنانکه تام ترنر (Turner, 1996) این دو حوزه را غیرقابل تفکیک دانسته و گلکار (Golkar, 2006: 38) طراحی شهری را مدیریت منظر شهری معرفی می‌کند. گوردن کالن (Cullen, 1961: 28) معتقد است، یک ساختمان، معماری، ولی دو ساختمان منظر شهری است. زیرا به محض آن که دو ساختمان کنار هم قرار می‌گیرند منظر شهری عرضه می‌شود. ترنر در کتاب «شهر به مثابه منظر» شرح می‌دهد که

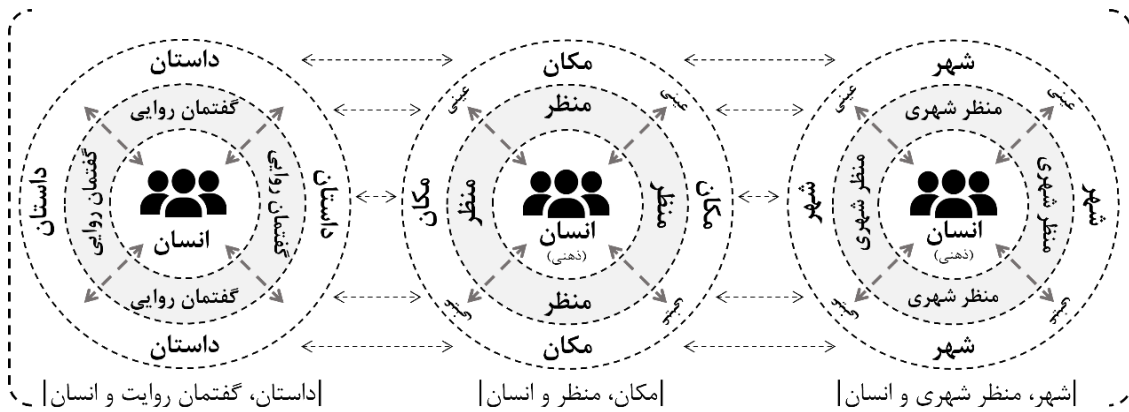
اساسی‌ترین رکن شهر آن چیزی است که ما از شهر ادراک می‌کنیم و آن را منظر می‌نامد (Mansouri, 2010: 32). در واقع می‌توان گفت منظر شهری همان ادراکات انسان از شهر است که به‌عنوان یک و پدیده «عینی-ذهنی» از طریق تجربه زیست انسان و در تعامل میان انسان و محیط [شهری] آشکار می‌شود (Majidi, Mansouri, Sabernejad & Barati, 2019: 52). از این رو منظر شهری، سطح تماس انسان و پدیده شهر است که به مثابه یک وسیله و «مدیوم» شهر را پدیدار می‌سازد (Golkar, 2006: 39). و باعث برقراری ارتباط میان محیط کالبدی شهر و ذهن انسان می‌شود. منصوری نیز در همین راستا، منظر شهری را دانش شناخت مفهوم شهر نزد شهروندانی می‌داند که در طول تاریخ در آن زندگی کرده‌اند و با کالبد طبیعی و مصنوع محیط ارتباط معنایی برقرار نموده‌اند (Mansouri, 2010: 33). این حرکت متقابل و پویا میان دو بعد ذهن انسان و کالبدی شهر باعث شده تا منظر شهری پدیده‌ای «عینی-ذهنی»، «انسانی-کالبدی» و یک ساختار «اجتماعی-فضایی» بدانیم (Zekavat, 2006).

شکل ۴. منظر شهری رابط انسان و شهر

جایگاه منظر شهری در ساختار روایت

چنانکه پیش‌تر اشاره شد، داستان به تنهایی صدایی ندارد، لذا داستان پدیده‌ای است واسطه‌مند که برای ارتباط با مخاطب نیازمند واسطی تحت عنوان گفتمان روایی است. به این ترتیب، از آنجایی که خوانش داستان در هر روایتی از طریق واسطها صورت می‌پذیرد، حضور یک میانجی و واسط روایت‌های مکانی امری ضروری محسوب می‌شود، واسطی که امکان شکل‌گیری ارتباط میان داستان‌های مکان و انسان را میسر می‌سازد. در واقع «منظر شهری» آن حلقه اتصال و واسطی است که به واسطه کیفیت عینی-ذهنی خود نقشی اساسی در ادراک و فهم نمودن مکان توسط انسان ایفا می‌کند و امکان خوانش شهر و داستان‌های آن را ممکن می‌سازد. به این ترتیب با استناد به مفهوم منظر و منظر شهری، می‌توان نتیجه گرفت که انسان و محیط شهری به‌عنوان دو عامل شکل‌گیری منظر شهر شناخته می‌شود و منظر شهری به مثابه متنی روایتگر، راوی نحوه تعامل این دو در زمان و مکان مشخص است. به عبارتی روایت در منظر همانند روایت در سایر رسانه‌ها، متشکل است از: ۱) لایه معنایی و محتوایی واسطه‌مند (مکان یا شهر)، ۲) گفتمان روایی در نقش یک واسط (منظر یا منظر شهری) و ۳) انسان یا مخاطب روایت که در درونی‌ترین لایه این مجموعه توسط روایت و عناصر آن احاطه شده است (شکل ۵). این امر به خوبی اثبات می‌کند که منظر می‌تواند به‌عنوان گونه‌ای گفتمان روایی در نظر گرفته شود که امکان خوانش لایه‌های معنایی مکان را برای مخاطبان میسر می‌سازد و قابلیت تسری به منظر شهری را نیز دارد. از اینرو بر اساس فرضیه مقاله حاضر منظر شهری به عنوان گونه‌ای گفتمان روایی در نظر گرفته می‌شود و در ادامه به روشن ساختن رابطه میان اجزاء و مفاهیم مرتبط با آن پرداخته خواهد شد.

شکل ۵. مقایسه نقش مدیانس و واسط منظر و منظر شهری به عنوان گونه‌ای از گفتمان روایی در روایت‌های مکانی

روش پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر کیفی بوده و روش انجام آن به صورت مطالعه توصیفی-تحلیلی است. همچنین جمع‌آوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای انجام شده است. نوع پژوهش بر اساس هدف، نظری بوده و به دنبال تبیین مفهوم منظر شهری به مثابه متنی روایتگر و نیز شناسایی ابزارها، شیوه روایتگری و چگونگی خوانش روایت‌های منظر شهری است. در راستای پاسخ به هدف پژوهش در بخش میانی نظری، ابتدا پدیده روایت و نظریات مرتبط با آن مطالعه و تحلیل شده و اجزاء تشکیل‌دهنده روایت و روابط میان آن‌ها استخراج شده است و سپس مفهوم پدیده منظر شهری و رابطه آن با انسان و شهر مورد مطالعه قرار گرفته است. در مرحله بعد نیز با توجه به مبانی نظری و با استدلال منطقی و تحلیل محتوا به تبیین ساختار روایت در منظر شهری به مثابه گونه‌ای گفتمان روایی پرداخته شده است.

یافته‌ها و بحث

در این بخش، با استفاده از استدلال منطقی بر پایه منابع کتابخانه‌ای و مبانی نظری (شکل ۵)، ابتدا به تشریح لایه محتوایی و داستانی در روایت‌های منظر شهری پرداخته شده و سپس ابزارهای روایی و چگونگی خوانش روایت‌های منظر شهری شناسایی شده است. در نهایت نیز چارچوبی برای چگونگی سازوکار روایتگری در منظر شهری ارائه شده است.

لایه داستانی در روایت‌های منظر شهری

مکان «پدیده‌ای فیزیکی- معنوی است که از «ظهور رخدادی در جایی» به وجود می‌آید» (Mansouri, 2010: 31). این پدیده که از جنس کالبد-معنا است محصول تجربه و زیست انسان در طول تاریخ است. رلف نیز مکان‌ها را مراکز معنایی تعریف می‌نماید که از تجربه زیستن ساخته شده‌اند [و] مردم، به صورت فردی و یا گروهی، با آغشته کردن معنا به آن‌ها، «فضاها» را به «مکان» تغییر می‌دهند (Carmona, Heath, Oc & Tiedsell, 2003: 97). در واقع آنچه به مکان هویتی مستقل می‌بخشد و آن را از محیط و فضای بیکران پیرامون آن جدا می‌کند، وجود سه لایه فیزیکی، فعالیتی و معنایی آن است (Kashi & Bonyadi, 2013: 47).

جدول ۳: لایه‌های تشکیل‌دهنده مکان

لایه فیزیکی (کالبدی) مکان	لایه فعالیتی مکان	لایه معنایی مکان
عناصر طبیعی و مصنوع در محیط.	رویدادها و عملکردهای منحصر به فردی است که با مکان گره خورده‌اند.	مفاهیم، ارزش‌ها و نشانه‌های فردی و اجتماعی.
منظر شهر- عوارض طبیعی- ساختمان‌ها- فرم ساخته شده- مبلمان و ...	تنوع- سرزندگی- زندگی خیابانی- تماشای مردم- فرهنگ کافه‌ها- رویدادها و سنت‌ها یا تفریحات محلی- ساعات کاری- جریان وسایل نقلیه- جاذبه‌ها- کاربری زمین- الگوها و ...	خوانایی- مشارکت‌های فرهنگی- عملکردهای مفروض- جاذبه‌ها- ارزیابی‌های کیفی و ...

برگرفته از: Carmona et al, 2003: 99

در روایت‌های منظر که اساساً از جنس روایت‌های مکانی است، مکان لایه‌محتوایی روایت بوده و می‌توان آن را هم ارز داستان در سایر روایت‌ها در نظر گرفت. در واقع تعبیر مکان به مثابه داستان و یا معنایی که از طریق منظر خوانش می‌شود، حاصل حضور و برهم کنش لایه‌های تشکیل‌دهنده مکان - یعنی سه لایه‌فعالیتی، فیزیکی و معنایی - است.

اگر هر داستان مجموعه‌ای از کنش‌ها و واکنش‌های شخصیت‌ها در ظرف مشخصی از زمان و مکان باشد، می‌توان ادعا کرد که مکان واجد هر دو مولفه‌سازنده داستان یعنی رویدادها و عناصر وجودی است. چرا که بررسی ساختاری مکان و عناصر تشکیل‌دهنده آن موید این مسئله است که مکان نه فقط پس‌زمینه و ظرفی (لایه کالبدی مکان) برای رخ دادن کنش‌ها (لایه‌فعالیتی مکان) است، بلکه دربردارنده معانی و حافظه تاریخی (لایه معنایی مکان) جامعه خود است؛ درست همانگونه که رلف شرح می‌دهد «مکان از ترکیب اشیاء طبیعی و انسان ساخت، فعالیت‌ها، عملکردها و معانی به وجود می‌آید» (رلف به نقل از فلاحت، ۱۳۸۵: ۵۸). آنچنان که خیابان انقلاب و یا میدان آزادی برای ایرانیان تنها به المان‌ها و ابعاد فیزیکی آن خلاصه نمی‌شود و همواره تداعی‌گر و بازگوکننده رویدادها و معانی تاریخی آن مکان‌ها نیز است. در نتیجه، مکان به مانند داستانی است که به واسطه منظر روایت شده و توسط انسان خوانش می‌شود. به عبارتی دقیق‌تر مکان پیوند تجربی فضا است [حاصل زیست انسان] و روایت روشی برای چگونگی بازنمایی و درک آن (Ryan, 2012: 109).

اگر مکان لایه‌داستانی روایت‌های منظر باشد، می‌توان شهر را به طور خاص لایه‌داستانی روایت‌های منظر شهری در نظر گرفت. زیرا شهر نیز نوعی مکان و پدیده‌ای انسان‌ساخت است (Mansouri, 2010: 33) که از سه لایه کالبدی، فعالیتی و معانی تشکیل شده است. از دیدگاه هرمنوتیکی شهر همچون متنی قابل تفسیر، تجلی‌گاه زندگی اجتماعی انسان است که علاوه بر جنبه‌های کارکردگرایانه، ویژگی‌های حیات معنوی جوامع انسانی را نیز نشان می‌دهد (Noroozitalab, 2010: 18). می‌توان شهر را محصول زمان و -تجربه زیست و دخل و تصرف‌های انسان است که در لایه‌های متعدد آن خصیصه‌های هر نسل ظهور می‌یابد (Majedi & Zarabadi, 2010: 54).

به تعبیری شهرها «تقاطع روایت‌های چندگانه» هستند (Massey, 1999: 165)؛ روایت‌هایی که در طول زمان، در یک محدوده جغرافیایی مشخص و از تعامل انسان و کالبد شهر بر لایه‌های شهر نقش بسته‌اند و منظر شهری رسانه‌ای برای خوانش آن‌هاست. درست همانگونه که آمیل شرح می‌دهد، روایت‌هایی که در چارچوب شهرسازی خلق می‌شوند در نهایت به سنگ، شیشه و بتن شهر ساخته شده و زندگی شده تبدیل می‌شوند. آنها واقعیت‌های مادی شهر را هدایت و تعریف می‌کنند و محیط ساخته شده به نوبه خود داستان‌های خود را ایجاد می‌کند تا بازگو شده و یا رد شوند (Ameel, 2021: 2). به تعبیری شهر حاوی داستان‌هایی از تجربه زیست و تعامل شهروندان با شهر است.

ابزارهای روایی منظر شهری

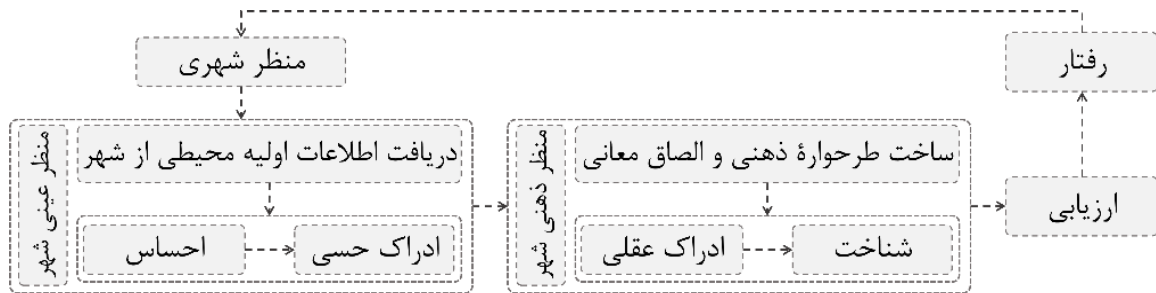
منظر شهری مانند هر رسانه‌ی روایی دیگر می‌بایست دارای ابزارهایی برای ترجمان پیام و داستان‌های شهر باشد، ابزارهایی که منجر به شکل‌گیری ارتباطی تعاملی میان لایه‌محتوایی شهر و شهروندان شده و امکان ادراک آن را در فرآیندی رفت و برگشتی فراهم می‌سازد. به‌طور کلی می‌توان منظر را حاصل یک فرآیند ادراکی معرفی نمود که دارای دو مولفه «ادراک‌کننده» یعنی انسان و «ادراک‌شونده» یعنی محیط طبیعی و مصنوع است که در پیوندی پیوسته با هم قرار گرفته‌اند (Hemmati & Saboonchi, 2021: 56). این فرآیند که اساساً امری ذهنی است در وهله اول شامل تماس فیزیکی مستقیم و تجربه [محیط] با استفاده همزمان از همه حواس‌ها است (Butler & Berglund, 2012: 221). جایی که انسان ادراک‌کننده خود را در معرض طیف وسیعی از اطلاعات محیط ادراک‌شونده می‌یابد و در گام بعدی با توجه به تمام پیچیدگی‌های درونی خود و پیش‌زمینه‌ها و طرحواره‌های ذهنی‌اش تصویری از منظر را در ذهن خود بازسازی می‌کند. ابزارهای روایی منظر عبارت‌اند از: ۱) بستری تعاملی برای افزایش سطح تماس مخاطب با داستان (قرار گرفتن در معرض داستان‌های مکان و محیط ادراک‌شونده) و ۲) تمامی نشانه-معناهای عینی و ذهنی که می‌توانند حواس انسان را تحریک کنند.

۱) بستری تعاملی برای تماس با داستان: اکشتاین در مقاله «خلق فضا؛ قصه‌ها در شهرسازی» اشاره می‌کند که قصه‌گو شخصی است که فضایی برای شنیده شدن قصه‌ها ایجاد نماید (Eckstein & Throgmorton, 2003). این مسئله موید این نکته است که شکل‌گیری گفتمان روایی نیازمند بستری مناسب برای ظهور داستان است؛ بستری که مخاطب را در معرض داستان قرار می‌دهد و او را برای شنیدن آن آماده می‌کند. بر این اساس در روایت‌های منظر ابتدا می‌بایست فضایی را برای برقراری ارتباط و گفتمان میان داستان‌های مکان و مخاطب خلق کرد؛ این فضا می‌تواند یک میدان شهری باشد یا یک خیابان و یا یک پارک ساحلی که به‌واسطه ویژگی‌ها و خدماتی که ارائه می‌کند منجر به جذب مخاطب، افزایش احساس تعلق و نهایتاً افزایش حضورپذیری در آن مکان شود.

۲) نشانه- معناهای عینی و ذهنی: شعیری در کتاب «تجزیه تحلیل نشانه-معناشناسی گفتمان» نقش شش حس انسان (لامسه، بویایی، چشایی، شنیداری، دیداری و حرکتی) و ویژگی‌های نشانه-معناشناسی هر کدام را شرح می‌دهد و از آن‌ها به‌عنوان نقطه شروع فرآیند حسی- ادراکی هر گفتمانی یاد می‌کند (Shairi, 2019: 102). در نتیجه ابزارهای روایی منظر عبارت است از تمامی نشانه-معناهای عینی و ذهنی که در محدوده گیرنده‌های حسی انسان قرار می‌گیرند و در ذهن انسان (فرد یا جامعه) به معنای مشخصی گره خورده‌اند؛ به مثابه یک صورت و معنا. در منظر شهری به طور خاص می‌توان این نشانه-معناهای عینی و ذهنی را در قالب دسته‌بندی پنجگانه لینچ از عناصر منظر شهری یعنی راه، لبه، نشانه، گره و محله تعریف نمود (Lynch, 1964: 46).

فرآیند خوانش داستان‌های مکان در روایت‌های منظر شهری

همانطور که مطرح شد از یک طرف «تماس فیزیکی و تجربه حسی انسان» و از طرف دیگر «ذهنیات و طرحواره‌های ذهنی‌اش» دو عامل اصلی در شکل‌گیری ارتباط میان «ادراک‌شونده» و «ادراک‌کننده» در فرآیند ادراک منظر و بطور خاص منظر شهری هستند. از همین رو می‌توان ادراک منظر و معنایی که از طریق آن فهم می‌شود را حاصل یک فرآیند حسی-ادراکی دانست. به عقیده گرمس فرآیند احساس و ادراک -که منجر به شکل‌گیری معنا می‌گردد- دارای سه مرحله، «احساس و ادراک برونه‌ای»، «احساس و ادراک درونه‌ای» و «احساس و ادراک جسمانه‌ای» است (Shairi, 2019: 102). در واقع «احساس و ادراک برونه‌ای» و «احساس و ادراک درونه‌ای» به ترتیب معادل همان «ادراک حسی» و «ادراک عقلی» بوده و مرحله «احساس و ادراک جسمانه‌ای» همان مرحله‌ای است که گلکار از آن تحت عنوان فرآیند ارزیابی و رفتار یاد می‌کند (Sarmadi, Shahcheraghi & Karimifard, 2020; Golkar, 2006). لذا می‌توان بر اساس آنچه مطرح شد فرآیند خوانش/ادراک منظر را در چهار گام زیر تشریح نمود:

شکل ۶. فرآیند ادراک/خوانش منظر شهری

۱) مرحله نخست ادراک حسی

پیش‌تر بیان شد که رسانه منظر بطور عام و منظر شهری بصورت خاص دربردارنده مجموعه‌ای کدگذاری شده از نشانه‌ها و نمادهایی است که شبکه حواس انسان را تحریک می‌کنند؛ مانند کالبد گنبدی در میدان اصلی شهر (بصری)، صدای کوبیدن مس در نزدیکی بازار مسگرها (صوتی)، بوی نان در نزدیکی یک نانوايي (بویایی) و ...؛ در واقع این‌ها همان اطلاعات و داده‌های اولیه محیطی هستند که از محیط ادراک‌شونده استخراج می‌گردند. از این رو مرحله ادراک حسی که نخستین گام در فرآیند ادراک منظر است با دریافت اطلاعات اولیه (نظیر نشانه‌های بصری، صوتی، بویایی و ...) توسط گیرنده‌های حسی یا همان حواس پنج‌گانه مخاطب از محیط شهری آغاز می‌شود و در ذهن مخاطب ذخیره و طبقه‌بندی می‌گردد (سرمدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۰). در این مرحله شی و یا چیز دیده شده و یا نشانه گرفته شده در دنیای بیرون از «من» قرار دارد (احساس و ادراک برونه‌ای) و فاقد هر گونه قضاوت داوری و اندیشه است (شعیری، ۱۳۸۵: ۱۰۳)؛ مرحله‌ای که گلکار از آن تحت عنوان «منظر عینی» شهر یاد می‌کند.

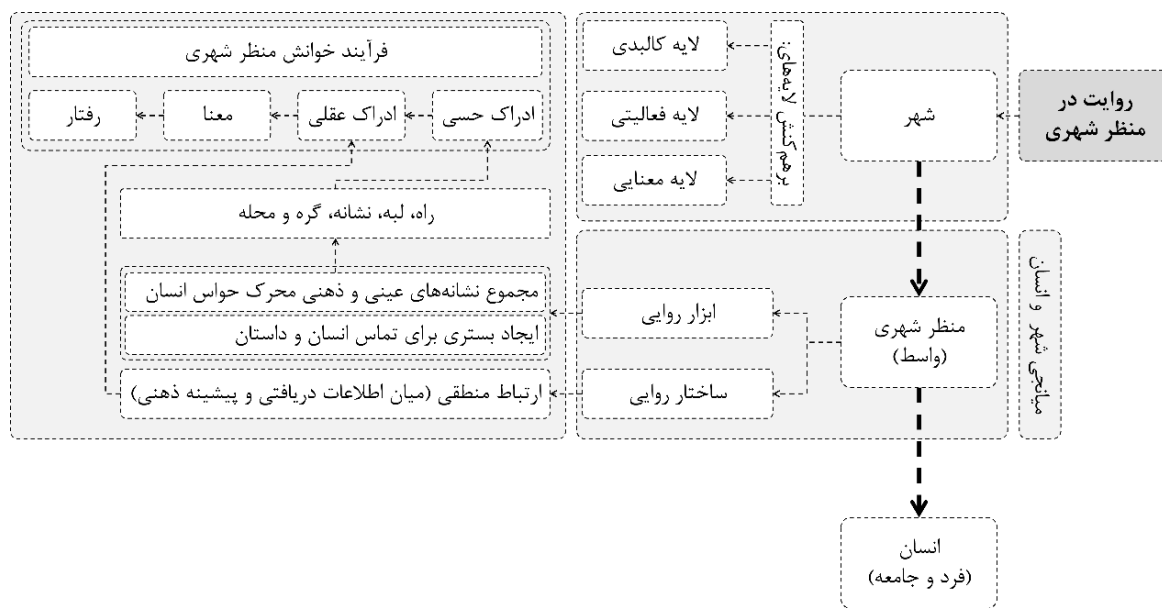
۲) مرحله دوم ادراک عقلی یا شناخت

ادراک عقلی منظر شهری که حاصل تعامل محیط طبیعی و یا مصنوع شهر با ذهن فرد است، «منظر ذهنی» شهر خوانده می‌شود (Golkar, 2006: 39). ادراک عقلی در ادامه ادراک حسی رخ داده و منجر به شکل‌گیری شناخت از منظر می‌شود؛ به‌عبارتی در این زمان گذر از دنیای برونه‌ای به دنیای درونه‌ای صورت گرفته و تصاویر ذهنی از نشانه‌ها دریافت شده در ذهن شکل می‌گیرد (Shairi, 2019: 103)؛ در این مرحله ذهن انسان بر اساس داده‌های محیطی (ادراکات حسی) و طرحواره‌های ذهنی، تجارب و خاطرات قبلی خود دست به

ساخت تصویری از محیط زده و معنای معینی را به محیط الصاق می‌نماید (Golkar, 2006: 39). تصویری شخصی‌سازی شده که از تعامل با سه عامل منظر فیزیکی شامل واقعیات عینی و مادی، عوامل فرهنگی که دربردارنده سیاست، ملیت، اقتصاد و ... است و عوامل شخصی نظیر تحصیلات، سن، جنسیت و ... حاصل می‌شود (Sarmadi, 2020: 30). نتیجه این مرحله شامل ایجاد طراحواره‌های شناختی در ذهن مخاطب از شهر است که می‌توان آن‌ها را ذیل پنج دسته کلیدی راه، لبه، نشانه، گره و محله عنوان نمود.

۳) مرحله سوم و چهارم ارزیابی و رفتار

پس از شکل‌گیری شناخت از محیط پیرامونی فرد بر اساس فرآیندهای تأثیری و ارزیابانه نسبت به محیط واکنش عاطفی مثبت و یا منفی نشان می‌دهد؛ واکنشی که می‌تواند از فردی به فرد دیگر متفاوت باشد. در مرحله آخر فرد با توجه به محتویات ذهنی- ارزیابانه خود از منظر، که حاصل از معنای به‌دست‌آمده از محیط است، رفتار مشخصی را اتخاذ می‌نماید (Golkar, 2006: 39). این مرحله که همراه با عکس‌العمل مخاطب به ارزیابی صورت گرفته روی می‌دهد شامل نوعی فعالیت حسی- جسمی بوده و به تعبیر گرمس «احساس و ادراک جسمانه‌ای» نامیده می‌شود (Shairi, 2019: 103). شکل ۷ ضمن جمع‌بندی مطالب فوق، سازوکار روایت در منظر شهری را نمایش می‌دهد.

شکل ۷. چارچوب مفهومی سازوکار روایت در منظر شهری

نتیجه‌گیری

بررسی مفهوم منظر شهری و عوامل تشکیل‌دهنده آن در ساختار نظریه روایی نشان می‌دهد که منظر شهری اساساً یک رسانه گفتمان روایی است (شکل ۵ و ۳) که به‌عنوان یک پدیده عینی-ذهنی رابط و واسطی میان داستان‌های شهر و شهروندان است. به کلامی دیگر، همانگونه که شرح داده شد ساختار «روایت» متشکل از سه مولفه (۱) «داستان»، (۲) «گفتمان روایی» و (۳) «مخاطب روایت» است که از بسط این ساختار در روایت‌های منظر شهری می‌توان نتیجه گرفت:

(۱) «شهر» به‌عنوان یک مکان و پدیده‌ای انسان‌ساخت که دربردارنده سه لایه کالبدی، فعالیتی و معنایی است، لایه محتوایی و داستانی روایت‌های منظر شهری را تشکیل می‌دهد. این لایه به تنهایی صدایی ندارد و همچون داستان نیازمند یک واسط و میانجی برای برقراری ارتباط با مخاطب است.

(۲) در این ساختار «منظر شهری» هم‌ارز گفتمان روایی است که به روایت «شهر» می‌پردازد. در واقع به واسطه همین منظر شهری است که ما قادر به خوانش متن شهر و رمزگشایی از نشانه-معناهای آن هستیم.

(۳) مخاطب روایت‌های منظر شهری نیز تمام شهروندانی هستند که با تمام حواس خود به نشانه-معناهای عینی و ذهنی شهری واکنش نشان می‌دهند.

منظر شهری به کمک ابزارهای روایی خود، یعنی ۱) ایجاد بستری تعاملی برای تماس با داستان و ۲) نشانه-معناهای عینی و ذهنی (راه، لبه، گره، نشانه و محله)، در طی یک فرآیند حسی-ادارکی (شکل ۶) باعث خوانش و پدیداری لایه‌های محتوایی شهر می‌شود (شکل ۷). نقش منظر در اینجا نقشی واسطه‌ای بوده که از طریق ایجاد دو پیوند اساسی منظر-انسان و منظر-شهر منجر به شکل‌گیری روایت‌های منظر شهری و در نهایت ظهور متن شهر می‌گردد. از اینرو منظر شهری می‌تواند ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و ... هر شهر را به نمایش بگذارد؛ گفتنی است که نقش برنامه‌ریزی شهری در اینجا ساماندهی و مدیریت منظر شهری و عناصر تشکیل‌دهنده عینی و ذهنی آن در جهت بهره‌برداری هر چه بهتر از ظرفیت‌های روایتگری منظر شهری به منظور آشکارسازی این ارزش‌ها است.

یافته‌های این پژوهش گویای این نکته است که روایت پدیده‌ای جدا از منظر نبوده و همواره بخشی از ماهیت آن تحت عنوان یک رسانه عینی-ذهنی محسوب می‌شود؛ موضوعی که قابل بسط در منظر شهری نیز است. در نتیجه روایتگری در منظر شهری اشاره به فرآیندی دارد که طی آن منظر شهری به‌عنوان یک رسانه گفتمان روایی عینی-ذهنی سبب برقراری ارتباط شهروندان با لایه‌های تشکیل‌دهنده شهر (لایه‌های فعالیتی، کالبدی و عملکردی) شده و به روایت نمودن و بازنمایی داستان‌ها، رویدادها، معانی آشکار و نهان شهر و ادراک شهروندان از شهر می‌پردازد.

References

- Abbott, H. P. (2020). *The Cambridge Introduction to Narrative* (2nd ed.). (N. M. Ashrafi & R. Pourazer, Trans.). Tehran: Atraf Publication. (Original work published 2002) (in Persian)
- Afkham, A., & Alavi, S.F. (2003). The Linguistics of Narrative. *Journal of the Faculty of Letters and Humanities* (Tehran), 53(165), 55-72. (in Persian) https://journals.ut.ac.ir/article_11649.html
- Alehashemi, A., & Mansouri, S. (2018). Landscape; a Shifting Concept; The Evolution of the Concept of Landscape from Renaissance. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 14(57), 33-44. (in Persian) URL: https://www.bagh-sj.com/article_57878.html?lang=fa
- Alon-Mozes, T. (2006). From 'Reading' the landscape to 'Writing' a garden. *Journal of Landscape Architecture*, 1(1), 30-37. Doi: [10.1080/18626033.2006.9723362](https://doi.org/10.1080/18626033.2006.9723362)
- Ameel, L. (2021). *The Narrative Turn in Urban Planning: Plotting the Helsinki Waterfront*. Routledge.
- Atashinbar, M. (2009). The Continuity of Identity in Urban Landscape. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 6(12), 45-56. (in Persian) URL: http://www.bagh-sj.com/article_32.html?lang=fa
- Barthes, B. (2021). *An Introduction to the Structural Analysis of Narrative and The Struggle with angel* (M. Ragheb, Trans.). Tehran: Qoqnoos. (Original work published 1970) (in Persian)
- Butler, A., & Berglund, U. (2012). Landscape Character Assessment as an Approach to Understanding Public Interests within the European Landscape Convention. *Landscape Research*, 39(3), 219-236. Doi: [10.1080/01426397.2012.716404](https://doi.org/10.1080/01426397.2012.716404)
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2003). *Public Places - Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design* (2nd ed.). Routledge.
- Chatman, S. (2011). *Story and Discourse: Narrative structure in fiction and film*. (R. S. Mirkhendan, Trans.). Qom: Radio and Television Islamic Research Center. (Original work published 1978) (in Persian)
- Childs, M. C. (2008). Storytelling and urban design, *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 1:2, 173-186. Doi: [10.1080/17549170802221526](https://doi.org/10.1080/17549170802221526)
- Cullen, G. (1961). *The Concise Townscape*. Architectural Press.
- Eckstein, B., & Throgmorton, J. A. (2003). *Story and Sustainability: Planning, Practice, and Possibility for American Cities*. The MIT Press.
- Fachun, C., & Leontovich, O. (2020). Tale of two Cities: Historical narratives in the Russian and Chinese urban landscapes. *Vestnik Volgogradskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Seria 2. Âzykoznanie*, 2, 78-85. Doi: [10.15688/jvolsu2.2020.2.7](https://doi.org/10.15688/jvolsu2.2020.2.7)
- Falahati, M.S. (2006). The Sense of Space and Its Factors. *Honar-ha-ye-Ziba*, -(26), 57-66. (in Persian) URL: https://journals.ut.ac.ir/article_12321.html
- Farsi Astaneh, N., Haghghatbin, M., & Rahbarnia, Z. (2022). The Impact of Human and Environmental Components on the Occurrence of Interaction in the Landscape. *MANZAR, the Scientific Journal of landscape*, 14(61), 76-89. Doi: [10.22034/manzar.2022.325091.2177](https://doi.org/10.22034/manzar.2022.325091.2177)
- Fludernik, M., (2009). *An Introduction to Narratology* (2nd ed.). Routledge.

- Gerard Genette. (1982), *Figures of Literary Discourse*. (Marie-Rose Logan, Trans.). New York: Columbia University.
- Ghasemipour, Ghodrat. (2008). *Time and Narrative. Literary Criticism*, 1(2), 123-144. (Original work published 1982) (in Persian) URL: <http://lcq.modares.ac.ir/article-29-69-fa.html>
- Ghorbanpour, M., Zali, N., Yordkhani, M., & Azadeh, S. (2018). Evaluation of the effective components on enhancing vitality in urban pedestrian routes (Case study: Alam Al-Hadi walkway in Rasht city). *Scientific-Research Quarterly Of Human Settlements Planning Studies*, 13(1), 105-123. https://jshsp.rasht.iau.ir/article_667794.html [In Persian].
- Golkar, Koorosh. (2006). The Concept of Cityscape/Image. *Abadi*, new period (18 (53)), 38-47. (in Persian)
- Hemmati, M., & Saboonchi, P. (2021). Perceiver, Perceived, Perceptual Product (Evaluating Experts' Interpretations of the Components of 'Landscape' Definition). *Manzar*, the Scientific Journal of landscape, 13(56), 14-29. (in Persian) Doi: <https://doi.org/10.22034/manzar.2021.273356.2115>
- Jahn, M., 2005. *Narratology: A guide to the theory of narrative*. English department: University of Cologne.
- Karimzadeh, Sepideh, Etesam, Iraj, Foroutan, Manouchehr, & Dolati, Mohsen. (2018). Architecture Narration: A Comparative Study on Narration in Architecture and Story. *Kimiya Ye Honar*, 7(28), 93-107. (in Persian) URL: <http://kimiayahonar.ir/article-1-1387-fa.html>
- Kashi, Hossein, & Bonyadi, Naser. (2013). Stating the Model of Identity of Place-Sense of Place and Surveying Its Constituents (Case Study: Pedestrian Passage of Shahre Rey). *Memari-va-Shahrsazi (Honar-ha-ye-Ziba)*, 18(3), 43-52. (in Persian) Doi: <10.22059/jfaup.2013.51317>
- Lynch, K. (1964). *The Image of the City*. Harvard-MIT Joint Center for Urban Studies Series. MIT Press.
- Mahan, A., & Mansouri, S. (2017). The Study Of "Landscape" Concept with an Emphasis on the Views of Authorities of Various Disciplines. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 14(47), 17-28. (in Persian) URL: https://www.bagh-sj.com/article_45081.html#ar_info_pnl_cite
- Majedi, H., & Saideh, Zarabadi, Z.S. (2010). An Investigation in the Urban Semeiology. *Armanshahr*, 3(4), 49-56. SID. (in Persian). URL: https://www.armanshahrjournal.com/article_32641.html?lang=fa
- Majidi, M., Mansouri, S. A., Sabernejad, J., & Barati, N. (2019). The Role of Landscape Approach in Improving Satisfaction with the Urban Environment. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 16(76), 45-56. (in Persian) Doi: <10.22034/bagh.2019.183817.4091>
- Mansouri, S. A., & Farzin, A. A. (2018). *Landscape Approach in Urban Design: A Methodology for Urban Space Designs*. Tehran: Nazar Art, Architecture and Urbanization Research Institute.
- Mansouri, S.A. (2010). What is an Urban Landscape: A Historical Investigation of Conceptual Evaluation of Urban Landscape in Iran, *Manzar Journal*, 9: 30-33. (in Persian) URL: https://www.manzar-sj.com/article_405.html
- Massey, Doreen. 1999. "On Space and the City." In *City Worlds*, edited by John Allen, Doreen Massey, and Steve Pile, 151-174. London: Routledge.
- Mcquillan, M. (2009). *The Narrative Reader*. (F. Mohammadi, Trans.). Tehran: minooye kherad. (Original work published 2000) (in Persian)
- Miniator Sajadi, A., Mohammadzadeh, S., & BoAlizadeh, N. (2015). Narrative lines of landscape The Garden Museum of Holy Defense. *Manzar*, the Scientific Journal of landscape, 7(31), 78-85. (in Persian) https://www.manzar-sj.com/article_12772.html
- Mohammadi Fesharaki, M., & Khodadadi, F. (2018). *Descriptive Dictionary of Narratological Terms*. Tehran: Sooreh Mehr Publications. (in Persian)
- Moin, Mohammad (2002). *Moin Encyclopedic Dictionary*. Tehran: Adena. (in Persian)
- Motloch, J. R. (1991). *Introduction to Landscape Design*. Van Nostrand Reinhold.
- Noroozitalab, A. (2010). Hermeneutics and Urban Landscape. *Manzar*, the Scientific Journal of landscape, 2(11), 18-21. (in Persian) URL: https://www.manzar-sj.com/article_169.html
- Phelan, J., Rabinowitz, P.J.(Eds)., 2005. *A companion to narrative theory*. Oxford: Blackwell.
- Potteiger, M., & Purinton, J. (1998). *Landscape Narratives: Design Practices for Telling Stories* (2nd ed.). John Wiley & Sons.
- Pourmohammadi, M. R., & Zali, N. (2004). Human Development, Challenges and Prospects (with an Analytical Look at Human Development Indicators in Iran). *Journal of Humanities and Social Sciences, University of Tabriz*, 10(15), 44-52.
- Prince, G., (2003). *A Dictionary of Narratology*. University of Nebraska Press.
- Riazi, Seyed Abol Hassan. (2014). City as an Interdisciplinary Phenomenon. *Interdisciplinary Studies in the Humanities* (Iranian Journal of Cultural Research), 6(1 (21)), 101-115. (in Persian)
- Ryan, M.-L. (2007). Toward a definition of narrative. In D. Herman (Ed.), *The Cambridge Companion to Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Ryan, M.-L. (2012). Space, Place and Story. In S. Füssel (Ed.), *Medienkonvergenz - Transdisziplinär*. Berlin, Boston: De Gruyter. Doi: [10.1515/9783110262094.109](https://doi.org/10.1515/9783110262094.109)
- Sarmadi, S., Shahcheraghi, A., & Karimifard, L. (2020). Perceiving Landscape Process Based on Sensory and Intellectual Perceptions. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 17(88), 27-38. (in Persian) Doi: [10.22034/bagh.2020.195136.4236](https://doi.org/10.22034/bagh.2020.195136.4236)
- Sarrami S, Vahidvari E. (2020). Narration in the Contemporary Urban Space: The Archipelago Model; the Case of Historical Urban Fabric of Isfahan. *Pazhouhesh Nameh-e Farhangestan-e Honar*, 2 (5): 67-89. (in Persian) URL: <http://pazhouheshnameh.ir/article-1-82-fa.html>
- Scarfo, B. (2022). *Landscape Architecture as Storytelling*. Taylor & Francis.
- Scholes, R., Phelan, J., & Kellogg, R. (2006). *The nature of narrative: Revised and Expanded*. Oxford University Press.
- Shairi, H.R. (2019). *Sign-Semantics analysis of discourse*. (7th ED.). Tehran: The Organization for Researching and Composing University textbooks in the Humanities (SAMT), Institute for Research and Development of Human Sciences. (in Persian)
- Swaffield, S. (Ed.). (2002). *Theory in Landscape Architecture: A Reader*. University of Pennsylvania Press.
- Taghvaei, S.H. (2011). *Landscape Architecture: An Introduction to Concepts & Theories*. Tehran: Shahid Beheshti University Press. (in Persian)
- Todorov, T. (1969). *Grammaire du Décaméron*. De Gruyter Mouton.
- Toolan, M. (2001). *Narrative: A Critical Linguistic Introduction* (2nd ed.). Routledge.
- Turner, T. (1996). *City as Landscape: A Post-Postmodern View of Design and Planning*. Routledge.
- Van Damme, S. (2018). In search of landscape as a medium for integration: The potentials of landscape narratives in the practice of landscape architecture. *Landscape Journal: design, planning, and management of the land*, 37(2). University of Wisconsin Press. Doi: [10.3368/lj.37.2.101](https://doi.org/10.3368/lj.37.2.101)
- White, H., (1987) *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Zali, N., Zamani-Poor, M., & Arghash, A. (2014). Analyzing the identity aspect of Cultural Heritage of Isfahan City from the viewpoint of visitors with the Aim of City Branding. *Anuario do Instituto de Geociencias* 37_2 (2), 206-215.
- Zekavat, Kamran. (2006). The strategic framework of Urban Visual Management. *Abadi*, new period (18 (53)), 26-37. (in Persian)
- Zhao, L. (2019). Theory and Practice of Design of Place Narrative Tourism Landscape: Taking the Tourism Landscape of Wuxi Canal as an Example. International Conference on Architecture: Heritage, Traditions and Innovations (AHTI 2019) (pp. 97-102). Atlantis Press. Doi: [10.2991/ahti-19.2019.34](https://doi.org/10.2991/ahti-19.2019.34)